

Marta Dobrzyniak

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ORCID 0000-0001-8997-8715

DOI: <https://doi.org/10.35464/1642-672X.PS.2024.2.04>

Preferencje edukacyjne młodzieży na zanikających obszarach wiejskich

Educational youth preferences in shrinking rural areas

ABSTRACT: In this article, the author presents the results of a study that investigated the educational preferences of young people in shrinking rural areas. The description of the survey results is preceded by a brief characterisation of the developmental phases of young people and the non-formal education that the study described. The survey sample was 914 young people living in shrinking rural areas (mainly villages and towns with up to 20,000 inhabitants) in south-western Poland. The author applied a diagnostic survey method and a questionnaire technique. The survey identified young people's educational preferences in terms of subject areas (e.g. sports, art and film) and learning themes (e.g. art, philosophy, language), and revealed their willingness to teach others. The presented survey results are complemented by a review of selected youth reports and conclusions indicating the usefulness of local needs assessment.

KEYWORDS: pedagogy, educational preferences, non-formal education, shrinking rural areas, youth work.

STRESZCZENIE: Autorka przedstawiła w artykule wyniki badania, które dotyczyło preferencji edukacyjnych młodzieży na zanikających obszarach wiejskich. Opis wyników badania poprzedza krótka charakterystyka okresów rozwojowych młodych ludzi oraz edukacji pozaformalnej, której dotyczyło opisywane badanie. Badanie objęło 914 młodych mieszkańców zamieszkujących zanikające obszary wiejskie (głównie wsie i miasteczka do 20 000 mieszkańców) w południowo-zachodniej Polsce. Autorka zastosowała metodę sondażu diagnostycznego i technikę ankiety. Przeprowadzone badanie pozwoliło na zidentyfikowanie preferencji edukacyjnych młodzieży dotyczące zakresu tematycznego (np. zajęcia sportowe, artystyczne i filmowe) i tematyki zajęć edukacyjnych (np. tematyka artystyczna, filozoficzna, językowa), a także ujawniło jej gotowość do nauczania innych

osób. Zaprezentowane wyniki badania są uzupełnione przeglądem wybranych raportów dotyczących młodzieży i konkluzjami wskazującymi przydatność lokalnego rozpoznania potrzeb.

SŁOWA KLUCZOWE: pedagogika, edukacja pozaformalna, preferencje edukacyjne, praca z młodzieżą, zanikające obszary wiejskie.

Wstęp

Ciekawość świata, przykład osób z otoczenia, a także potrzeba zdobycia sprawności, która umożliwi podejmowanie nowych wyzwań – to tylko niektóre uwarunkowania potrzeby uczenia się charakteryzującej młode pokolenie. Co raz to nowe potrzeby pojawiają się w miarę dorastania i w obliczu przekraczania kolejnych progów towarzyszących młodości. Ciekawość świata motywuje młode osoby do poznawania i doświadczania, a zarazem do odkrywania własnego „ja” i poszukiwania własnej recepty na życie. Obok potrzeb edukacyjnych pojawia się wzmożona potrzeba przebywania z rówieśnikami, zwłaszcza w formach umożliwiających ruch, zabawę, interakcję i doświadczanie siebie w różnych rolach w grupie (Filipiak, Lemańska-Lewandowska, 2014).

Na obszarach wiejskich (obejmujących wsie i miasteczka do 20 tys. mieszkańców), oferta zorganizowanych zajęć skierowanych do młodzieży często jest skromniejsza niż w dużych miastach, a bariera dotarcia do miejsca zajęć bywa trudna do pokonania. Taka sytuacja nie wpływa na ograniczenie potrzeb, jednak wiąże się z wyzwaniem ich zaspokojenia, opartego na rozpoznaniu tego, czego młodzież pragnie oraz na wykorzystaniu lokalnego potencjału (ludzi, miejsc, obiektów i in.) dla sprostania takiemu wyzwaniu.

Etap życia, na który przypada przynależność do grupy „młodzieży” to umowny okres związany najczęściej z obowiązkową edukacją oraz z poznawaniem siebie i otoczenia. Użyte w tytule artykułu słowo „młodzież” określa całą badaną grupę, w której znalazły się osoby w wieku od 12 do 24 lat. W literaturze definiującej pojęcie młodzieży można znaleźć różne podejścia. Na przykład definicja zawarta w słowniku słów kluczowych w *Psychologii rozwojowej człowieka* (Trempała, 2011, s. 457) podaje: „Młodzież – młodzi ludzie w wieku dorastania (od 10–12 do 18–20 lat)”. W innych definicjach przyjmuje się okres dorastania dla wieku od 10/12 do 20/24 i wydziela się wczesne dorastanie (10–16 r.ż.) oraz późne dorastanie (17–22/24 r.ż.) (Oleszkowicz, Senejko, 2011, s. 283). Zgodnie z programami polityki społecznej w Unii Europejskiej młodzi ludzie to osoby w wieku od 13 do 30 roku życia. Jak wskazują Fatyga i Balcerzak-Paradowska (2004, s. 7), „Strategia UE na rzecz młodzieży nie zawiera oficjalnej definicji młodej osoby; zaś program Erasmus+ (instrument wdrażania Strategii) skierowany jest do uczestników w wieku 13–30 lat”. Dol-

na granica wieku zbiega się z czasem ukończenia dzieciństwa, a górna definiowana jest jako czas osiągnięcia samowystarczalności i założenia gospodarstwa domowego (Fatyga, Balcerzak-Paradowska, 2004, s. 7).

Wkraczanie w kolejne fazy rozwoju niesie ze sobą nowe zainteresowania. Przełom następujący po 13 roku życia wiąże się z licznymi zmianami, które pobudzają młodego człowieka do poszukiwania informacji o samym sobie, o czekającej go dorosłości i nowych rolach społecznych, do których się przygotowuje (Gurba, 2011). W okresie 11/12–14/15 wśród rozmaitych zmian warto podkreślić potrzebę rozwijania intelektualnej sprawności i kształtowania pojęć, przeżywania nowych doświadczeń, a także poznawania wartości oraz kształtowania systemu etycznego jako podstawy wyboru sposobu postępowania (Filipiak, Lemańska-Lewandowska 2014). Porzucając dziecięce nawyki, nastolatki stawiają pierwsze kroki w świecie dorosłych, podejmują nowe role i zadania w zgodzie z oczekiwaniami społecznymi lub też stosownie do własnych potrzeb. Jednocześnie występuje potrzeba poznawania i rozumienia relacji. Pomysłny przebieg tego procesu prowadzi do dojrzałości psychicznej i społecznej i wymaga wsparcia ze strony dorosłych jako partnerów towarzyszących młodym osobom w dorastaniu. Kluczowe jest asystowanie młodemu człowiekowi w budowaniu wizji przyszłości i pomoc w początkach jej realizowania. Wsparcie osób w wieku 11–14 ma istotne znaczenie dla kształtowania poczucia identyfikacji z miejscem, bowiem przypada na okres wzmożonego zainteresowania otoczeniem i starań zmierzających do zrozumienia siebie i otaczającego świata. Krystalizacja osobowości idzie w parze z dojrzewaniem do decydowania o sobie (Filipiak, Lemańska-Lewandowska 2014). W późnej fazie dorastania buduje się zwiększone poczucie odpowiedzialności, występuje poszukiwanie wartości oraz samodzielne konstruowanie własnego światopoglądu. Kształtuje się tzw. orientacja przyszłościowa dotycząca własnego miejsca w świecie i własnej kariery oraz życia prywatnego i społecznego. Jednostka realizuje zadania przygotowujące ją do przyszłych ról zawodowych i społecznych. W każdej z opisanych faz rozwoju istotna jest – obok nauki i zabawy – aktywność o charakterze twórczym (działania artystyczne i innowacje), realizowana w gronie rówieśniczym i w otoczeniu społecznym, które stanowi naturalny kontekst tej aktywności (Oleszkowicz, Senejko, 2011).

Opisane w artykule badanie i jego wyniki dotyczą preferencji edukacyjnych wybranych przez kilkuset młodych mieszkańców obszarów wiejskich w wieku 12–25 lat. Badanie objęło również częściowo respondentów (24 osoby, 2,7% próby) mieszkających w mieście (ok. 70 tys. mieszk.) leżącym w pobliżu obszarów wiejskich i stanowiącym silnie powiązaną całość z tymi obszarami. Badanie dotyczyło wyłącznie zakresu, który nie jest objęty obowiązkową

edukacją. Młodzież skupiała się na tym, co jest określane mianem zorganizowanej edukacji pozaformalnej, bądź też dotyczy nieformalnego uczenia się w różnych sytuacjach życiowych.

Warto przypomnieć, że zajęcia pozalekcyjne nie są tożsame z zajęciami pozaszkolnymi. Edukacja pozaszkolna jest elementem edukacji pozaformalnej, co oznacza, że nie jest związana z podstawą programową dla danego poziomu i rodzaju kształcenia ani też nie podlega nadzorowi władz oświatowych (Dz.U. 2023, poz. 900, Art. 1, ust. 20, s. 3). Ustawa Prawo oświatowe rozróżnia zajęcia pozalekcyjne (prowadzone przez szkołę zazwyczaj w obiektach szkolnych) oraz zajęcia pozaszkolne (prowadzone przez inne podmioty niż szkoła, w różnych miejscach, niekiedy także w obiektach szkolnych). Warto też zauważyć, że nieformalne uczenie się nie jest tym samym co edukacja pozaformalna: nieformalne uczenie się nie jest zorganizowane przez kogokolwiek i odbywa się niejako w różnych życiowych kontekstach w sposób niezamierzony i niezaplanowany. Edukacja pozaformalna jest natomiast zorganizowaną formą działalności prowadzącej do dobrowolnego pozyskania przez osoby uczące się określonych kompetencji, niekiedy także umożliwiających zdobycie kwalifikacji potwierdzonych stosownym dokumentem, uznawanym przez system prawny (Stęchły, 2021). Przykładem może być patent żeglarski albo certyfikat potwierdzający poziom biegłości w posługiwaniu się obcym językiem.

Znaczenie edukacji pozaformalnej i nieformalnego uczenia się trudno przecenić. Są one odpowiedzią na potrzeby charakteryzujące jednostki i lokalne środowiska. Przyczyniają się do rozwoju społecznego kapitału i pobudzania aktywności. Niekiedy wymagają przebywania poza miejscem zamieszkania, w plenerze lub w specjalistycznych obiektach. Udział w edukacji pozaformalnej i nieformalne uczenie się często łączą się z nawiązywaniem relacji ze specjalistami, „ciekawymi ludźmi”, wzmacniając lokalną wspólnotę i podtrzymując tradycje. Zajęcia realizowane w dużej odległości od miejsca zamieszkania wiążą się z planowaniem i przeżywaniem podróży, poznawaniem nieznanych miejsc i obyczajów, ale także wymagają inwestowania czasu, zaangażowania i finansów. Domniemanym miejscem zajęć edukacyjnych i nieformalnego uczenia się, zakładanym w badaniu, była okolica zamieszkania młodych respondentów.

Zarys charakterystyki obszarów wiejskich – wybrane aspekty

Wiejski charakter obszaru, na którym było przeprowadzone badanie, skłania do przyjrzenia się charakterystyce obszarów wiejskich w skali kraju w kontekście położenia ich mieszkańców w porównaniu z sytuacją mieszkańców miast. Warto wyjaśnić, że zanikające obszary wiejskie, o których mowa

w artykule, to sformułowanie charakteryzujące zespół różnorodnych uwarunkowań uwzględniających stale pogarszające się wskaźniki jakości życia na obszarach wiejskich. Obrazują to zjawisko dane statystyczne, wykorzystujące terytorialne podejście do jakości życia. Uwzględniają one czynniki sprzyjające dobremu życiu i zaspokajaniu potrzeb mieszkańców. Te czynniki obejmują sferę osobistą (w tym czynniki sprzyjające dobrym warunkom schronienia, edukacji i zdrowia), sferę społeczno-ekonomiczną obejmującą czynniki sprzyjające mobilności, dostępności komunikacji cyfrowej, zatrudnieniu, aktywności społeczno-kulturalnej i konsumpcji, a także sferę ekologiczną, która uwzględnia dobre życie w zielonym środowisku. Rezultaty dobrej jakości życia są przedstawiane w kontekście utrzymania i rozkwitu jakości życia (Di Biaggio, Böhme, 2021). Obszar, na którym przeprowadzono badanie charakteryzuje się niską jakością życia (wskaźnik dotyczący najniższej kategorii jakości życia – poniżej 0,36 [2020]) (Schmidt-Seiwert i in., 2020, s. 36). Wpływają na nią trzy rodzaje efektów: dotyczące słabnącej jakości lub dostępności usług powszechnego zapotrzebowania, odnoszące się do słabo rozwijającej się gospodarki i trudności na rynku pracy, a także do małej witalności i ograniczonej oferty dla młodzieży, co ma szczególne znaczenie dla młodego pokolenia i dla przyszłości obszaru w szerszym znaczeniu. Młodzież poszukująca możliwości rozwoju, interesującego spędzania czasu, rozrywki, miejsc i okazji do przebywania z rówieśnikami korzysta z możliwości migracji wyjazdowej (sprzyja temu podjęcie edukacji poza miejscem zamieszkania), a to z kolei pogłębia niekorzystne procesy zmniejszania się witalności obszaru (Szydarowski, 2021).

Niektóre aspekty zróżnicowania pomiędzy obszarami wiejskimi a miastami dotyczą m.in. wieku (przeciętnie mieszkańcy wsi są młodszy od mieszkańców miast, a na obszarach wiejskich występuje mniejszy ujemny przyrost naturalny niż w miastach). Choć sposób życia mieszkańców wsi i miast nie różni się znacząco, to w niektórych wymiarach życia można jednak zaobserwować pewne różnice. Na przykład w wielkich miastach wyraźnie częściej (81%) niż na wsi (64%) korzysta się ze smartfonu. Rolnicy rzadziej wybierają odpowiedź „lubię czytać książki” (35%) niż ogół badanych przez CBOS Polaków (62%). Także mieszkańcy wsi wskazują taką odpowiedź rzadziej (50%). Uczniowie, których rodzice mieszkają na wsi wyjeżdżali poza miejsce zamieszkania na dłuższe – co najmniej 2-tygodniowe – wakacje rzadziej (18%) niż uczniowie mający rodziców w miastach (30%). Wyraźna różnica pomiędzy miastem a wsią dotyczy uczęszczania na dodatkowe zajęcia opłacane przez rodziców w szkole lub poza szkołą przez dzieci. Dzieci mieszkańców wsi korzystają z takich zajęć znacznie rzadziej (42%) niż mieszkańcy średnich (63%) i największych (93%) miast. W sferze kultury, wypoczynku i działalności do-

broczynnej w roku 2021 skala uczestnictwa mieszkańców obszarów wiejskich była mniejsza w porównaniu z mieszkańcami miast, zwłaszcza zamieszkałych przez więcej niż 500 tys. mieszkańców (CBOS, 2022).

Tabela 1. Aktywność w sferze kultury w 2021 r. (w %)

Wybrane grupy społeczno-zawodowe	W minionym roku respondent był:			
	w kinie	w teatrze	na koncercie	na urlopie
Ogółem	36,0	12,0	25,0	49,0
Wieś	32,0	10,0	22,0	38,0
Miasta 20-99 tys.	36,0	9,0	24,0	52,0
Miasta \geq 500 tys.	52,0	27,0	33,0	77,0
Rolnicy	19,0	2,0	16,0	30,0
Robotnicy wykwalifikowani	40,0	3,0	26,0	53,0
Pracujący na własny rachunek	39,0	23,0	20,0	60,0

Źródło: Wilkin, Hałasiewicz 2022, s. 77, za: CBOS 17/2022. Aktywności i doświadczenia Polaków w 2021 r.

W tabeli 1 widoczne jest zróżnicowanie uczestnictwa mieszkańców obszarów wiejskich oraz mieszkańców miast w życiu kulturalnym z wyraźnie mniejszą skalą uczestnictwa w przypadku wsi.

O ile w raporcie „Polska wieś 2022” (Wilkin, Hałasiewicz, 2022) można znaleźć tezę, że zacierają się różnice pomiędzy miastem a wsią (choć wskazane są obszary, w których ta różnica jest nadal istotna), to w odniesieniu do sytuacji młodzieży wiejskiej można stwierdzić, że młodzież wiejska napotyka na liczne trudności, które są znacznie większe niż w miastach, zwłaszcza tych dużych. Autorzy badania dotyczącego równego traktowania dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich z 2020 roku podkreślają, że choć „pod wieloma względami jakość życia na obszarach wiejskich poprawia się” (Stępnik i in., 2020, s. 5.), to jednak „dostęp do wielu usług na wsi jest dla dzieci i młodzieży utrudniony” (Stępnik i in., 2020, s. 131). Dotyczy to zwłaszcza dostępu do usług transportowych, do ochrony zdrowia, trudno o opiekę w żłobku czy też o miejsce w przedszkolu, a starsze dzieci i młodzież rzadziej korzystają z zajęć pozalekcyjnych. Autorzy raportu twierdzą, że „najtrudniejszą sytuację w tym względzie mają młode osoby, które mieszkają w średniej odległości (od 6 do 15 km) od miast powiatowych” (Stępnik i in., 2020, s. 131). Uczniowie wiejskich szkół podstawowych uzyskują także słabsze wyniki na egzaminach końcowych, a oferta dla uczniów ze specjalnymi potrzebami ze wsi staje się coraz trudniej dostępna. Występują też trudności związane z brakiem miejsca prowadzenia zajęć pozaszkolnych dla młodzieży. Jedną z przyczyn jest fakt, że biblioteki częściej są likwidowane na wsi niż w mieście, na wsi jest mniej dostępna powierzchnia biblioteki, a jednocześnie słabiej wykorzystuje się

dostępny potencjał niż w miejskich placówkach (BN, 2015, 2000, 2012; GUS, 2022). W kontekście rozwijania kompetencji społecznych lub obywatelskich istotne jest aktywne angażowanie się młodych ludzi w lokalnym środowisku. Rozwijanie zainteresowań przez uczniów szkół rolniczych jest ograniczone, bowiem tylko 32% badanych stwierdziło, że może rozwijać wszystkie swoje zainteresowania. „Młodzież wiejska deklaruje dużą gotowość do podejmowania działań na rzecz ochrony środowiska. 46% wyraża chęć do zaangażowania się w działalność organizacji dbających o środowisko, a aż 40% młodych osób byłoby gotowych przekazywać comiesięczny datek na ich wsparcie” (Stępnik i in., 2020, s. 7). Spośród badanych uczniów 42% z nich uważa, że młodzież w mieście ma lepsze perspektywy rozwoju oraz że młodzi ludzie z obszarów wiejskich mają gorszy dostęp do różnych usług niż rówieśnicy z miasta. Jedynie 13% ankietowanych młodych mieszkańców wsi deklaruje poczucie wpływu na decyzje podejmowane w swojej gminie (Stępnik i in., 2020, s. 8).

Opis badania i grupy respondentów

Celem badania było poznanie gotowości do rozwijania zainteresowań młodzieży oraz potrzeb edukacyjnych młodzieży na zanikających obszarach wiejskich. Pytania badawcze dotyczyły preferowanego rodzaju zajęć oraz zakresu uczenia się i możliwego zakresu nauczania innych osób przez młodzież. Młodzież mogła też wskazać preferowane sposoby spędzania wolnego czasu. W badaniu zastosowano metodę sondażu diagnostycznego i technikę ankiety. Badanie zostało przeprowadzone na losowej próbie na terenie południowo-zachodniego pogranicza Polski, położonego w województwie dolnośląskim. W badaniu wzięło udział 914 respondentów. Dominującą grupą wiekową była grupa 12–14 lat, stanowiąca 44% próby. Osoby w wieku 15–20 lat stanowiły 35% liczby respondentów, 16% respondentów to osoby w wieku poniżej 12 lat, a 5% uczestników badania było wieku 21–24 lata. Respondenci płci męskiej reprezentowali 48% badanej próby, a 52% respondentów zaznaczyło opcję płci żeńskiej.

Opis wyników badania

Kwestionariusz ankiety posłużył do zbadania aspektów dotyczących oczekiwań i potrzeb rozwojowych młodzieży na zanikających obszarach wiejskich. Składał się z kilku wątków i dotyczył: rodzajów zajęć pozaszkolnych, gotowości do rozwijania zainteresowań, zakresu uczenia się i zakresu wspierania uczenia się innych osób, a także preferowanych sposobów spędzania wolnego

Ryc. 1. Tematyczne zakresy zajęć pozaszkolnych

Źródło: opracowanie własne

czasu. Chęć uczestniczenia w zajęciach rozwijających zainteresowania wyraziło 61% badanych, a jedna czwarta nie miała zdania na ten temat. Jedynie 14% respondentów nie chciało uczestniczyć w zajęciach. Najbardziej rozbudowany był wątek kafeтерии zawierającej tematyczne zakresy zajęć pozaszkolnych zaproponowanych do wyboru przez respondenta. Ułożone alfabetycznie zakresy składały się z nazwy oraz wyjaśnienia umieszczonego obok (ułatwiało ono respondentom zrozumienie, jaka tematyka zajęć może wchodzić w dany zakres).

Respondenci mogli zaznaczyć dowolną liczbę rodzajów zajęć pozaszkolnych, które wybraliby dla siebie. Najwięcej wskazań zyskały zajęcia sportowe (zaznaczyło je 46,3% respondentów), na drugiej pozycji znalazły się zajęcia artystyczne (31% wskazań). Dużym zainteresowaniem cieszą się wśród respondentów zajęcia filmowe, fotograficzne, sztuk wizualnych (tę opcję wy-

brało 28,1% respondentów), a także zajęcia dotyczące zdrowia, pielęgnacji ciała, kształtowania sylwetki, wizażu, mody itp. (26,2%).

W dotychczasowych badaniach (Brzozowska i in., 2014, s. 42; GUS, 2013, s. 106) młodzież najczęściej wskazywała zajęcia sportowe i artystyczne jako preferowane – tu także potwierdziły się takie wybory. Na trzeciej pozycji pojawiły się zajęcia psychospołeczne (dotyczące rozumienia siebie i kompetencji społecznych). Kolejne pozycje objęły zajęcia cyfrowe i techniczne, językowe i lingwistyczne, a tuż za nimi znalazły się zajęcia filozoficzne, krajoznawcze i dotyczące rozwijania kreatywności. Respondenci mogli też wskazać zajęcia, o których marzą, odpowiadając na otwarte pytanie. Odpowiedzi uzupełniły listę zajęć pozaszkolnych poza zakres określony w kafeterii. Pytanie dotyczące wymarzonych zajęć pozaszkolnych przyniosło liczne odpowiedzi, które oscylowały wokół kategorii określonych w kwestionariuszy ankiety. Odpowiadając na pytanie: O jakich zajęciach pozaszkolnych marzysz?, respondenci wspomnieli też o tematach prawnych oraz takich, które mogą się kojarzyć z zawodem (np. weterynaria, budownictwo) lub z zabawą (granie, gokarty, klub gier).

Badanie odniosło się też do tego, czego respondenci chcieliby się nauczyć od kogoś innego oraz do tego, czego mogliby nauczyć kogoś innego. Odpowiedzi na pytanie o to, czego młodzież pragnęłaby nauczyć się od innych, pozwalają uzupełnić zakres do wyboru z zamkniętej listy, zamieszczonej na początku kwestionariusza ankiety. Wydaje się zarazem, że można wyodrębnić nieco inne obszary tematyczne niż te, które zostały zaprojektowane w fazie przygotowania badania. Obejmują one w szczególności tematy:

- artystyczne (m.in. aktorstwo, fotografowanie, malowanie, muzykowanie);
- filozoficzne (m.in. jak dobrze żyć, poznanie nowych poglądów na świat);
- Językowe (m.in. język polski, języki obce, język migowy);
- naukowe (m.in. chemia, geografia, historia i in.);
- obywatelskie (w tym np. wypełnianie dokumentów);
- organizacyjne (m.in. planowanie, organizowanie);
- osobiste (m.in. bycie sobą, bycie dobrym, bycie asertywnym, radzenie sobie ze stresem, odwaga, śmiałość);
- performatywne (m.in. aktorstwo, gra na instrumencie, recytacja, śpiew, taniec);
- przyrodnicze i dotyczące ekologii (m.in. dbania o środowisko, bezpieczne życie);
- psychologiczne (m.in. panowanie nad emocjami, podejście do ludzi, rozumienie innych);
- społeczne (m.in. funkcjonowanie w zgodzie z ludźmi, rozmawianie z ludźmi);

- techniczne (m.in. jak rozkręcić silnik w aucie, lutowanie, umiejętności mechaniczne);
- dotyczące zaradności i zarządzania sobą (m.in. jak dobrze się uczyć, jak dobrze dobrać zawód, radzenie sobie);
- zarządcze (m.in. dowodzenie, zarządzanie czasem);
- zawodowe (m.in. wykonywanie remontów, wykonywanie kostiumów, stylizacja fryzur);
- życiowe (np. dyscyplina, koncentracja, zorganizowanie, ale także moda, gotowanie i in.).

Pytanie o to, czego młodzież mogłaby nauczyć kogoś innego, przyniosło wiele różnorodnych odpowiedzi. To pytanie nie prowadziło do deklarowania zamiaru uczenia kogoś innego, a jedynie tego, czego respondent/ka może nauczyć kogoś innego (bądź sądzi, że może nauczyć). To pytanie zostało dołączone do kwestionariusza ankiety badającej oczekiwania młodzieży dotyczące uczenia się. Odwrócenie roli uczestników – zaproponowanie młodzieży roli osób wspierających uczenie się – okazało się zabiegiem skutkującym wzbogaceniem materiału badawczego. Domniemanym efektem uzyskania odpowiedzi było zbadanie tego, jakie młodzież ma pasje oraz tego, które z nich uznaje za ważne tego, by stały się przedmiotem nauczania innych. Jak napisała jedna z osób uczestniczących w badaniu, chodzi o nauczanie tego, „czym się interesuję”, a zatem czegoś, czemu dana osoba poświęca czas, a może uznaje też za ważne. Uzyskana lista wyników tematów jest bogata i różnorodna. Respondenci zwracali uwagę na aspekty obejmujące wiedzę, umiejętności, a także postawy i podejście do różnych spraw. Zwłaszcza interesujące są następujące zakresy dotyczące:

- aktywności (m.in. aktywne życie, bieganie na nartach, taniec, wspinaczka górską, chodzenie po drzewach, jazda na rowerze, na nartach, jazda konna, gry i zabawy);
- kompetencji cyfrowych (m.in. korzystanie z komputera, granie na komputerze, kodowanie, obróbka filmów, obróbka zdjęć, obsługa techniczna komputera, programowanie);
- dbałości o naturę (m.in. opieka nad zwierzętami, dbanie o naturę i klimat);
- języków (m.in. angielski, japoński, niemiecki, polski);
- kulinariów (m.in. robić naleśniki, gofry, piec ciasta, gotować);
- kultury (m.in. estetyka, fotografowanie, historia kinematografii i popkultury, pasja do książek, wartości kulturowe, gra na instrumentach, umiejętności artystyczne, muzyka);
- nauki (m.in. biologia, wiedza rakietowa, wiedza o lokalnych zabytkach, rolnictwo, matematyka, mechanika, fizyka, informatyka, elektronika);

- organizowania (m.in. zarządzanie czasem, organizowanie aktywności i atrakcji, samodzielne podejmowane decyzji, planowanie);
- pisanie (m.in. pisanie książek, ładne pismo);
- podejścia do różnych spraw (m.in. jak zachowywać się odpowiedzialnie, kultura zachowania, zaufanie, spokój, radzenie sobie z problemami, poczucie humoru);
- postaw (m.in. moralne postępowanie, dobre postępowanie, dystans do siebie, pokora, opanowanie emocji, wyrozumiałość, przetrwanie w trudnych warunkach);
- poznania i myślenia (m.in. rozumienie siebie, logiczne myślenie, jak efektywnie się uczyć);
- kompetencji społecznych (m.in. empatia, rozmawianie, szczerłość, szacunek, życzliwość, koleżeństwo, wsparcie innych, pomaganie, jak być przyjacielem, miłość);
- umiejętności manualnych (m.in. origami, robótki ręczne, rysowanie, majsterkowanie, krawiectwo);
- wyrażania poglądów (m.in. wyrażanie własnej opinii, swoich spostrzeżeń, poprawne słownictwo).

Ciekawe jest porównanie tego zakresu z listą zajęć najczęściej wybieranych przez młodzież, opublikowanych przez GUS w 2013 roku. Według GUS, wśród najpopularniejszych zajęć pozalekcyjnych znalazły się zajęcia przedmiotowe (prawie 40% ogółu wszystkich dodatkowych zajęć), sportowe (ok. 22%), artystyczne (prawie 16%), informatyczne (5,5%) turystyczno-krajoznawcze (niespełna 3%), techniczne (ok. 2%).

Niezależnie od wyboru zakresu lub tematyki zajęć, respondenci wypowiedzieli się też na temat preferowanego rodzaju zajęć, wybierając spośród pięciu form, bądź wpisując własną propozycję spędzania wolnego czasu:

- na spotkaniach z ciekawymi ludźmi (42% wskazań),
- na rozmowach na interesujące tematy (23% wskazań),
- na projekcjach filmowych, koncertach (20% wskazań),
- na zajęciach w plenerze (15% wskazań).

Przeprowadzone badanie pozwoliło na zidentyfikowanie zainteresowania młodzieży na zanikających obszarach wiejskich dotyczącego zakresu tematycznego i form różnorodnych zajęć pozaszkolnych. Trzy zestawy obszarów tematycznych wskazują wachlarz zainteresowań młodzieży, a także – w odniesieniu do wyboru z listy – częstotliwość wyboru danej tematyki.

Wachlarz zainteresowań obejmuje zajęcia artystyczne, cyfrowe, ekologiczne i przyrodnicze, filozoficzne, innowacji i kreatywności, językowe, krajoznawcze i turystyczne, lingwistyczne, osobiste i społeczne, rolnicze i kulinar-

ne, sportowe i ruchowe, dotyczące kultury, manualne i techniczne, zdrowia i pielęgnacji ciała oraz obywatelskie, naukowe i zawodowe. Uzupełniają go zakresy dotyczące tego, czego młodzież chciałaby się nauczyć od innych (zajęcia artystyczne, filozoficzne, językowe, naukowe, obywatelskie, organizacyjne, osobiste, performatywne, przyrodnicze i dotyczące ekologii, psychologiczne, społeczne, techniczne, dotyczące zaradności i zarządzania sobą, zarządcze, zawodowe, życiowe), a także tego, czego młodzież byłaby gotowa nauczyć innych (aktywności, kompetencji cyfrowych, dbałości o naturę, języków, kulinariów, kultury, nauki, organizowania, pisanie, podejścia do różnych spraw, postaw, poznania i myślenia, kompetencji społecznych, umiejętności manualnych, wyrażania poglądów).

Standardy, inicjatywy i programy dotyczące młodzieży

W latach 2021–2023 powstały dokumenty odnoszące się do sytuacji młodzieży (m.in. raport EUROSTAT) oraz planu działań na rzecz młodzieży (m.in. OECD, Rada Europy) i zaleceń (Parlament Europejski). Krótki przegląd tych dokumentów stanowi interesujący kontekst dla omawianego badania preferencji młodzieży.

W 2021 roku Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) zamieściła w planie na rzecz młodzieży m.in. odniesienie do edukacji, uwzględniające potrzebę wsparcia młodzieży w planowaniu kariery i nabywaniu kompetencji zgodnych ze zróżnicowanymi aspiracjami oraz potrzebami rynku pracy. W dokumencie podkreślono potrzebę wsparcia w formie doradztwa kariery, które ma też znaczenie dla przedsiębiorczości młodych. Ważne jest przy tym uznawanie kompetencji młodych osób oraz umożliwienie im zmiany i podnoszenia poziomu kompetencji w perspektywie całego życia (OECD, 2021).

W raporcie opublikowanym w 2021 roku przez British Council „Next Generation Poland” można znaleźć odniesienie do edukacji, ale także do włączenia młodych osób w dialog skutkujący ich udziałem w procesie decyzyjnym i współrządzeniu. Oparte na opiniach młodych respondentów rekomendacje wskazują na potrzebę położenia większego nacisku w procesie edukacyjnym na wrażliwość i tolerancyjność, uczenie takich kompetencji, które są potrzebne w życiu, rozwijanie etycznego podejścia i empatii. Ważne jest zapewnienie wsparcia dotyczącego kariery, edukacji seksualnej, a także wspieranie różnorodności, możliwości dyskusowania oraz docenianie wolontariatu i zaangażowania w działania na polu kultury. Raport wskazuje – opierając się na wypowiedziach młodych respondentów – na potrzebę wzmocnienia tolerancji i wolności, w tym przez wykorzystywanie organizacji pozarządowych

i sektora non-profit do promowania dialogu i akceptowania różnorodności (Raven i in., 2021).

Rezolucja Parlamentu Europejskiego przyjęta w 2022 roku jako pokłosie doświadczeń z Europejskiego Roku Młodzieży zwraca uwagę na potrzebę inwestowania w następne pokolenie poprzez edukację. Ważne jest przy tym nie tylko zapewnienie możliwości uczenia się młodzieży, ale także sprostanie wyzwaniom w dostępie do formalnej i pozaformalnej edukacji oraz ukazywanie znaczenia nieformalnego uczenia się. Występuje potrzeba doskonalenia edukacji cyfrowej w celu przygotowania młodych ludzi do skutecznego dostępu do informacji, demaskowania dezinformacji i przeciwdziałania przemocy w internecie. W rezolucji Parlament Europejski (2022) przypomina też o luce edukacyjnej ze względu na płeć, odnoszącej się do nauk ścisłych, technologii, inżynierii, sztuki i matematyki.

Z kolei raport EURODESK z 2022 roku zawiera dane i zalecenia dotyczące m.in. szczególnych potrzeb młodych osób zamieszkujących tereny wiejskie i innych młodych osób ze szczególnymi potrzebami. W raporcie zwraca się uwagę na potrzebę poprawy usług informacyjnych adresowanych do młodych odbiorców, z wykorzystaniem nowych trendów i nowych technologii. Autorzy podkreślają potrzebę kontynuowania wysiłków na rzecz usuwania barier, na które napotykają młode osoby, w szczególności związanych z ograniczeniami mobilności. Ważne jest także tworzenie powiązań pomiędzy edukacją formalną i pozaformalną oraz prezentowanie możliwości uczenia się i korzystania z różnorodnego wsparcia (Bárta, 2022).

Rada Europy (2022) ustanawiając priorytety na lata 2024–2027 wskazuje, że warunkiem uzyskania wsparcia z Europejskiej Fundacji na rzecz Młodzieży (EYF) jest prowadzenie działań zgodnie z priorytetami przyjętymi dla tego okresu, obejmującymi pobudzenie pluralistycznej demokracji, dbałość o dostęp młodych ludzi do korzystania z przysługujących im praw, troskę o życie w pokoju i inkluzywnych (włączających) społecznościach i rozwijanie pracy z młodzieżą. W ramach tzw. Bońskiego Procesu w 2023 roku 16 narodowych agencji (nie ma wśród nich polskiej narodowej agencji) odpowiedzialnych za program Erasmus+ podjęło w 2023 współpracę na rzecz wzmocnienia pracy z młodzieżą. W programie określono osiem priorytetowych obszarów, a wśród nich m.in. rozwijanie i rozszerzanie pracy z młodzieżą. Praca z młodzieżą jest rozumiana przede wszystkim jako prowadzenie zajęć w ramach edukacji pozaformalnej, zwłaszcza takich, które sprzyjają aktywnemu uczestnictwu w planowaniu i w realizacji działań, w tym opartych na dialogu, współdecydowaniu i dobrowolnym uczestnictwie (Rada Europy, 2019). Standardy jakości pracy z młodzieżą odwołują się do kluczowych elementów edukacji pozaformalnej,

takich jak uwzględnienie potrzeb osób uczących się, dbanie o proces uczenia się, a także wymagają kadry dobrze przygotowanej do pracy z młodzieżą (European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, 2017, s. 114).

Zakończenie

Charakter i zakres opisanego badania nawiązują do tematyki poruszanej w wybranych raportach i programach dotyczących sytuacji młodzieży i pracy z młodzieżą w Europie. Dane zgromadzone w trakcie przeprowadzonego badania pozwalają zwrócić uwagę na tematykę zajęć pozaszkolnych preferowaną przez młodzież. W obliczu deficytu oferty takich zajęć, zwłaszcza na zaniżających obszarach wiejskich, wykorzystanie wyników badania może posłużyć zaprojektowaniu zajęć odpowiadających preferencjom młodzieży na danym obszarze (być może będą odmienne od tych, które zostały zaprezentowane w niniejszym artykule). Dzięki poznaniu preferencji edukacyjnych młodzieży zarysowanych w opisanym badaniu, łatwiejsze może być także przeprowadzenie konsultacji z konkretnymi (lub potencjalnymi) uczestnikami takich zajęć przez zainteresowanych realizatorów oferty dla młodzieży. Zaprezentowane wyniki badania mogą też skłonić do bardziej szczegółowego rozpoznania (dostosowanego lokalnie, uwzględniającego grupy wiekowe itd.), a także do wskazania potencjalnej kadry specjalistów gotowych do pracy z młodzieżą. Dobór takiej kadry odpowiednio do preferowanego zakresu tematycznego zajęć edukacyjnych może prowadzić do lepszego wykorzystania miejscowej kadry, która do tej pory nie miała okazji pracować z młodzieżą. W takiej sytuacji może być przydatne dodatkowe przygotowanie specjalistów z danej dziedziny do pracy z młodzieżą poprzez zaznajomienie takich osób ze standardami, stosowanymi w tego rodzaju aktywności.

Bibliografia

- Bárta O. (2022). *YOUTH INFO SURVEY 2022. Mobility and the Role of Youth Information*, Bruksela: EURODESK, s. 7. DOI: 10.5281/zenodo.6770581.pdf
- Bibliotek Narodowa. (2001). *Biblioteki publiczne w liczbach 2000*. Warszawa. <https://www.bn.org.pl/download/document/1244205493.pdf> (dostęp: 19.01.2024).
- Bibliotek Narodowa. (2012). *Biblioteki publiczne w liczbach 2010*. Warszawa. <https://www.bn.org.pl/download/document/1368453674.pdf> (dostęp: 19.01.2024).
- Bibliotek Narodowa. (2015). *Stan bibliotek w Polsce objętych badaniem Głównego Urzędu Statystycznego – 2015 r.* <https://www.bn.org.pl/download/document/1485941521.pdf> (dostęp: 19.01.2024).

- Brzozowska Z., Perek-Białas J., Koń B., Ruzik-Sierdzińska A., Kotowska I. E., Saczuk K., Kuszewski T., Szapiro T., Magda I., Szufel P., Minkiewicz B., Zwierzchowski J., Panek T. (2014). *Uwarunkowania decyzji edukacyjnych*. Warszawa. <https://produkty.ibe.edu.pl/docs/raporty/ibe-raport-UDE.pdf> (dostęp: 20.12.2023).
- CBOS (2022). *Aktywności i doświadczenia Polaków w 2021 roku*. Komunikat z badań, 17/2022. Warszawa. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_017_22.PDF (dostęp: 19.01.2024).
- Di Biaggio S., Böhme K. (2021). *Quality of Life for territorial and citizen-centric policies*. Luxembourg. <https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/ESPON%20Policy%20Brief%2C%20Quality%20of%20life.pdf> (dostęp: 20.02.2024).
- European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture (2017). *Youth work quality systems and frameworks in the European Union – Handbook for implementation*, Luxembourg: Publications Office of the European Union. DOI: 10.2766/47615
- Fatyga B., Balcerzak-Paradowska B. (2004). „Biała księga” młodzieży polskiej: diagnoza sytuacji młodych Polaków jako podstawa strategii państwa dla młodzieży. Warszawa.
- Filipiak E., Lemańska-Lewandowska E. (2014). Opieka i wychowanie. Wczesna faza dorastania. W: A. I. Brzezińska (red.). *Niezbędnik Dobrego Nauczyciela*. Seria 2. *Opieka i wychowanie w okresie dzieciństwa i dorastania*. T. 4. Warszawa. https://produkty.ibe.edu.pl/docs/ndn/NDN_Opieka_i_wychowanie_5_Wczesna_faza_dorastania.pdf (dostęp: 28.02.2024).
- Główny Urząd Statystyczny. (2013). *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2012/2013*. Warszawa.
- Główny Urząd Statystyczny. (2022). *Biblioteki publiczne w 2022 r.* https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5493/14/7/1/bilioteki_publiczne_w_2022_r.pdf (dostęp: 01.03.2024).
- Gurba A., (2011). Wczesna dorosłość. W: J. Trempała, *Psychologia rozwoju człowieka* (ss. 287–311). Warszawa.
- OECD (2021). *The Updated OECD Youth Action Plan*. <https://www.oecd.org/employment/youth/The-Updated-OECD-Youth-Action-Plan.pdf> (dostęp: 03.03.2024).
- Oleszkowicz A., Senek A., (2011). Dorastanie. W: J. Trempała. *Psychologia rozwoju człowieka* (ss. 259–286). Warszawa.
- Parlament Europejski (2022), Spuścizna Europejskiego Roku Młodzieży, Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 24 listopada 2022 r. w sprawie spuścizny Europejskiego Roku Młodzieży 2022 (2022/2953(RSP)). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0424_PL.html (dostęp: 20.11.2023).
- Rada Europy (2019). *Youth Policy Essentials*. <https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261953/Youth+Policy+Essentials+-+updated.pdf/92d6c20f-8cba-205f-0e53-14e16d69e561> (dostęp: 20.02.2024).
- Rada Europy (2022). *Priorities 2024-27 of the Council of Europe youth sector (“Youth for Democracy” sub-programme)*. <https://rm.coe.int/priorities-2024-2027-adopted-by-cmj48/1680a-eb0fc> (dostęp: 20.02.2024).
- Raven J., Becko L., Kaczmarek A., Herbst J., Gołasa A. (2021). *Next Generation Poland*. British Council. https://www.britishcouncil.pl/sites/default/files/next_generation_poland_full_eng.pdf (dostęp: 20.02.2024).
- Schmidt-Seiwert V., Duvernet C., Hellings A., Binot R., Kiel L., Thul B. (2020). *Atlas dla Agendy Terytorialnej 2030*. Berlin: Europejska Sieć Obserwacyjna Rozwoju Terytorialnego. https://territorialagenda.eu/wp-content/uploads/Territorialatlas_PL_online_version.pdf (dostęp: 20.02.2024).

- Stęchły W. (2021). *Edukacja formalna wobec edukacji pozaformalnej i uczenia się nieformalnego. Analiza komplementarności instytucjonalnej w kontekście Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji*. Warszawa.
- Stępnik K., Chlebicki M., Dąbrowski A., Hubert W. (2020). *Raport z badań „Równe traktowanie dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich (w tym dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami) w dostępie do usług społecznych, zdrowotnych, edukacyjnych, sportowych i kulturalnych”*. Kraków.
- Szydarowski W. (2021). *Otacza nas przestrzeń. Czy wciąż jest przyjazna?* Seminarium EUROREG. https://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_seminary_files/1959/210415_espon_at_euroreg_presentation.pdf (dostęp: 06.01.2024).
- Trempała J. (2011). *Psychologia rozwoju człowieka*. Warszawa.
- Ustawa Prawo oświatowe, Dz.U. 2023, poz. 900. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20230000900> (dostęp: 08.11.2023).
- Wilkin J., Hałasiewicz A. (red.) (2022). *Polska wieś 2022. Raport o stanie wsi*. Warszawa: <https://www.fdpa.org.pl/raport2022-v1> (dostęp: 12.11.2023).

Netografia

- <https://www.bonn-process.net/context/bonn-process/> (dostęp: 06.01.2024).
- <https://www.bonn-process.net/news/strengthening-youth-work-in-europe-by-supporting-the-implementation-of-the-european-youth-work-agenda.55/> (dostęp: 06.01.2024).
- https://www.bonn-process.net/downloads/publications/31/210526_EYWC2020_Factsheet_Bonn%20Process.pdf?version=db2a9e55a1c6898b8b372c5e6c74e235 (dostęp: 06.01.2024).